

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-методичної
та навчальної роботи

О.Б. Жильцов

«01» _____ 09 _____ 2014 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Основи сімейного виховання

(шифр і назва навчальної дисципліни)

напрямок підготовки 6.010105 «Корекційна освіта. Логопедія»

(шифр і назва напрямку підготовки)

спеціальність _____

(шифр і назва спеціальності)

спеціалізація _____

(назва спеціалізації)

інститут, факультет, відділення Інститут людини
(назва інституту, факультету, відділення)

2014 2015 навчальний рік

Робоча програма «Основи сімейного виховання» для студентів за напрямом підготовки «Корекційна освіта. Логопедія».

Розробники: О. М. Денисюк, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи.

Протокол № 9 від 28 серпня 2014 року.

Завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи

_____ (Т. Г. Веретенко)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 0101 «Педагогічна освіта»	нормативна	
	Напрямок підготовки 6.010105 «Корекційна освіта. Логопедія»		
Модулів – 3	Спеціальність: _____	Рік підготовки	
Змістових модулів – 3		1-й	1-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання: реферативне дослідження		Семестр	
Загальна кількість годин – 108			
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 1	Освітньо-кваліфікаційний рівень: <u>бакалавр</u>	22 год.	год.
		Практичні, семінарські	
		20 год.	год.
		Лабораторні	
		год.	год.
		Самостійна робота	
		54 год.	год.
		Самостійна робота з підготовки до іспиту	
		год.	
		Індивідуальні завдання:	
6 год.			
Вид контролю:			
залік			

	Пояснювальна записка	5
	Структура програми навчальної дисципліни	7
I.	Опис предмета навчальної дисципліни	7
II.	Тематичний план навчальної дисципліни	8
III.	Програма	9
	<i>Змістовий модуль I.</i>	9
	Становлення та розвиток інституту сім'ї в Україні.	
	<i>Змістовий модуль II.</i>	10
	Психолого-педагогічні особливості сімейного виховання	
	<i>Змістовий модуль III.</i>	12
	Співпраця батьків та педагогів у процесі виховання дитини	
IV.	Навчально-методична карта дисципліни	14
V.	Плани семінарських та практичних занять	15
VI.	Завдання для самостійної роботи	19
	Карта самостійної роботи бакалавра. .	23
VII.	Індивідуальна науково-дослідна робота (навчальний проект)	24
VIII.	Система поточного та підсумкового контролю	28
IX.	Методи навчання. .	31
X.	Методичне забезпечення курсу .	32
XI.	Рекомендована література	32
	Основна	32
	Додаткова	33

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Родина як безпосереднє соціальне середовище має максимальні можливості порівняно з іншими соціальними інститутами, можливості для поступового залучення до соціальних та емоційних цінностей, до виконання соціальних ролей, становлення соціальної та емоційної компетентності особистості.

Сучасний фахівець, що працює у сфері надання допомоги особистості та розкриття її потенційних можливостей для ефективної самореалізації у суспільстві, не повинен нехтувати знаннями про такі важливі проблеми, як основи сім'ї і родинне виховання. Особистістю не народжуються — нею стають у процесі спілкування і діяльності. Саме через соціальне середовище, в якому перебуває людина, набуваються знання, досвід і практичні вміння для налагодження стосунків з іншими людьми. А перше соціальне середовище, яке оточує дитину — це сім'я. Яка сім'я, на яких принципах базується виховання, особистість батька, матері та інших членів родини, специфіка сімейного спілкування, сімейні традиції і свята — все це здійснює неоціненний вплив на розвиток і формування особистості дитини.

Досвід, що отримує дитина через взаємодію з батьками, закріплюється і формує відповідні моделі стосунків з іншими людьми, що передаються із покоління в покоління. У кожному суспільстві складається відповідна культура взаємин і взаємодії між батьками й дітьми, виникають соціальні стереотипи, відповідні установки і погляди на виховання у сім'ї. Нові соціально-економічні умови розвитку нашої країни створюють труднощі, з якими зустрічаються сучасні батьки, і це неодмінно позначається на сімейних стосунках.

Тому головна **мета курсу** — розкрити сучасні наукові уявлення про психологію сім'ї, доцільні шляхи і засоби сімейного виховання дітей та сформувати у студентів певні вміння і навички консультування батьків з питань сімейної педагогіки.

Курс «Основи сімейного виховання» зорієнтований на забезпечення

студентів знаннями про психологію сім'ї, специфіку сімейного виховання; роль батьків і інших членів родини у формуванні особистості дитини; особливості статевої ідентифікації хлопчиків і дівчаток та врахування цього фактора у сімейному вихованні; методи педагогічного впливу батьків і доцільність їх використання.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати: стан сім'ї в сучасному суспільстві; вітчизняний та світовий досвід сімейного виховання; роль батьків у вихованні дітей та вплив близьких родичів на розвиток особистості дитини; статові особливості розвитку дітей та їх врахування у сімейному вихованні; зміст та методи виховання у сім'ї; систему батьківського контролю; особливості створення безпечного середовища в умовах сім'ї; методи дослідження сім'ї і сімейного виховання.

вміти: використовувати різноманітні методики діагностування сімей; аналізувати життєві ситуації з подальшим визначенням варіантів поведінки батьків та дітей; створювати та випробовувати на практиці стратегії виховного впливу, які визначаються потребами родини та громади; консультувати батьків з питань сімейної педагогіки; підвищувати рівень педагогічної культури батьків, враховуючи їхній загальний розвиток, активність, різноманітні інтереси.

Така побудова курсу надає можливості оволодіти як знаннями, так і практичними навичками щодо вирішення проблем сім'ї і сімейного виховання.

Вивчення бакалаврами навчальної дисципліни «Основи сімейного виховання» завершується складанням заліку.

СТРУКТУРА ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

I. ОПИС ПРЕДМЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Предмет: процес навчання та виховання студентів вищого навчального

закладу в умовах реформування та модернізації системи освіти в Україні, формування особистості фахівця вищої кваліфікації.

Курс:	Напрямок, спеціальність, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
<p>Кількість кредитів, відповідних ECTS: <i>3 кредити</i></p> <p>Змістові модулі: <i>3 модулі</i></p> <p>Загальний обсяг дисципліни (години): <i>108 годин</i></p> <p>Гижневих годин: <i>2 години</i></p>	<p>Шифр та назва галузі <i>0101 Педагогічна освіта</i></p> <p>Шифр та назва напрямку: <i>6.010105 «Корекційна освіта (логопедія)»</i></p> <p>Освітньо-кваліфікаційний рівень <i>«бакалавр»</i></p>	<p>Нормативна</p> <p>Рік підготовки: 1</p> <p>Семестр: 2</p> <p>Аудиторні заняття: <i>48 годин, з них:</i></p> <p>Лекції: 22 години</p> <p>Семінарські заняття: <i>20 годин.</i></p> <p>Індивідуальна робота: <i>6 годин.</i></p> <p>Модульний контроль: <i>6 годин.</i></p> <p>Самостійна робота: <i>54 години.</i></p> <p>Види контролю: модульний контроль, залік</p>

II. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

--	--

№ п/п	Назви теоретичних розділів	Разом	Аудиторних	Лекцій	Семинарських	Індивідуальна робота	Самостійна робота	Модульний контроль
Змістовий модуль 1. Становлення та розвиток інституту сім'ї в Україні								
1.	Стан сім'ї в сучасному суспільстві	8	4	2	2		4	
2.	Особливості становлення та розвитку інституту сім'ї в Україні	6	2	2			4	
3.	Вітчизняний та світовий досвід педагогіки сімейного виховання	10	4		2	2	6	
4.	Специфіка сімейного виховання	8	2	2			4	2
Разом		32	12	6	4	2	18	2
Змістовий модуль 2. Психолого-педагогічні основи сімейного виховання								
5.	Сім'я і її вплив на формування особистості дитини. Роль батьків у вихованні дітей та вплив близьких родичів на розвиток особистості дитини	10	4	2	2		6	
6.	Специфіка сімейного спілкування.	13	7	2	4	1	6	
7.	Методи виховання у сім'ї. Система батьківського контролю	16	10	4	6		6	
8.	Статеві особливості розвитку дітей та їх урахування у сімейному вихованні	13	5	2	2	1	6	2
Разом		52	26	10	14	2	24	2
Змістовий модуль 3. Співпраця батьків та педагогів у процесі виховання								
9.	Методи дослідження сім'ї і сімейного виховання.	8	4	2		2	4	
10.	Соціально-педагогічне значення співпраці батьків і педагогів у процесі виховання дітей	8	4	2	2		4	
11.	Педагогічна майстерність батьків. Система педагогічної підготовки батьків для виховного процесу	8	2	2			4	2
Разом		24	10	6	2	2	12	2
Разом за навчальним планом		108	48	22	20	6	54	6

III. ПРОГРАМА

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ І.

Становлення та розвиток інституту сім'ї в Україні

Лекція 1. Стан сім'ї в сучасному суспільстві. (2 год.)

Сім'я в умовах становлення незалежної України. Оздоровлення умов сімейного виховання як важлива умова соціалізації особистості. Функції сім'ї: економічна, регулятивна, репродуктивна, сексуальна, виховна, комунікативна, рекреативна, психотерапевтична. Взаємозв'язок функцій. Основні типи сімей.

Основні поняття теми: сім'я, типи сімей, функції сім'ї.

Семінар1. Характеристика сім'ї як соціального інституту формування особистості, тенденції її розвитку.

Лекція 2. Особливості становлення та розвитку інституту сім'ї в Україні (2 год.)

Виникнення сім'ї. Поняття роду, родини. Регіональні особливості сімейних обрядів та звичаїв. Особливості виховання в українській родині. Родинні зв'язки у сім'ї. Створення генеалогічного дерева сім'ї. Традиції сімейного виховання, шанування старших. Обереги. Виховна роль громади в українському суспільстві.

Основні поняття теми: рід, рідня, родина, родовід, форми шлюбу, народні традиції, моногамна сім'я, багатодітна сім'я, виховання.

Семінар 2. Вітчизняний та світовий досвід педагогіки сімейного виховання.

Лекція 3. Специфіка сімейного виховання (2 год.)

Поняття про шлюб і сім'ю: зміст терміна "шлюб", його походження; сім'я, її ознаки. Фактори стабільності шлюбу і сім'ї. Проблеми стабільності шлюбу і сім'ї (за результатами опитування батьків). Типові критичні періоди у житті сім'ї. Життєвий цикл сім'ї. Умови створення психологічно здорової сім'ї. Основні специфічні ознаки сімейного виховання, його відмінність від суспільного.

Основні поняття теми: шлюб, сім'я, сімейні відносини, психологічно здорова сім'я, виховна функція, рання соціалізація дитини.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II.

Психолого-педагогічні особливості сімейного виховання

Лекція 4. Сім'я і її вплив на формування особистості дитини. (2 год.)

Процес розвитку дитини до народження. Дослідження вчених в галузі перинатальної педагогіки і психології. Особливості соціалізації дитини в сім'ї. Рання соціалізація дитини у сім'ї, її механізми. Психологічні механізми соціалізації, за допомогою яких батьки впливають на своїх дітей: ідентифікація і наслідування, підкріплення. Особливості материнської і батьківської любові. Моделі поведінки батьків. Типи матерів та їх вплив на формування дитини. Функції батька у вихованні дитини. Вплив братів і сестер. Виховання близнюків. Діти без батьків. Діти в прийомній сім'ї. Вплив дідусів і бабусь на виховання дитини.

Основні поняття теми: соціалізація дитини в сім'ї, ідентифікація, наслідування, підкріплення, перинатальна педагогіка.

Семінар 3. Роль батьків у вихованні дітей та вплив близьких родичів на розвиток особистості дитини.

Семінар 4. Перинатальна педагогіка як першооснова виховання здорової дитини.

Лекція 5. Специфіка сімейного спілкування. (2 год.)

Специфіка спілкування в родині. Спілкування та його значення в житті людини. Різновиди спілкування. Механізми спілкування. Сімейні ролі. Дефекти спілкування. Стиль спілкування і взаємодії та його вплив на розвиток дитини. Сім'я і міжособистісні конфлікти. Типологія конфліктів. Конфлікти батьків і дітей. Об'єктивні причини конфліктів батьків і дітей. Профілактика виникнення конфліктів. Конструктивні способи виходу з конфліктів.

Основні поняття теми: спілкування в родині, сімейні ролі, конфлікти, профілактика конфліктів, педагогіка авторитарна, педагогіка гуманістична.

Семінар 5. Причини конфліктів батьків і дітей. Профілактика виникнення конфліктів.

Лекція 6. Методи виховання у сім'ї. Система батьківського контролю (4 год.)

Система методів сімейного виховання, її характеристика (виховні впливи: когнітивні, емоційні, поведінкові). Авторитет батьків. Види авторитету (формальний, функціональний, особистий). Сутність та зміст батьківського авторитету. Принципи побудови ефективної комунікації у дитячо-батьківських стосунках (Т. Дрейкус, Х. Джайнотт, Т. Гордон). Стилi сімейного виховання. Заохочення і покарання як способи регуляції поведінки дитини. Дисциплінування дій дитини у сім'ї та його значення для морального розвитку. Система батьківського контролю (вимоги, заборони, санкції). Види порушень сімейного виховання: гіпопротекція, гіперпротекція (потураюча і домінуюча), гіперсоціалізуюче виховання (за типом підвищеної моральної відповідальності), емоційне пригноблення, суперечливе виховання, жорстоке поводження, їх вплив на розвиток дитини. Причини неадекватного ставлення до дитини. Види жорстокості до дитини. Організація безпечного середовища для дітей.

Основні поняття теми: методи сімейного виховання, ефективна комунікація, гіпопротекція, гіперпротекція, гіперсоціалізуюче виховання, стилі виховання, авторитет батьків, насильство в сім'ї.

Семінар 6. Дисципліна як метод виховання дитини.

Семінар 7. Організація безпечного середовища в умовах сім'ї.

Семінар 8. Організація змістовного дозвілля в сім'ї.

Лекція 8. Статеві особливості розвитку дітей та їх урахування у сімейному вихованні (2 год.)

Поняття біологічної статі. Етапи творення біологічної статі за Дж. Мани. Порушення гармонії механізмів статевої диференціації. Біологічна стать як основа для подальшого статевого дозрівання. Ознаки пубертатного розвитку хлопчиків і дівчат за В. В. Кришталем і Н. К. Агішевою. Поняття про статеві ролі. Статевотипізована поведінка і її наслідки у вихованні хлопчиків і дівчаток.

Поняття про стать психічну. Механізми її формування. Статева ідентичність. Відмінності у психології хлопчиків і дівчаток, що проявляються у пізнавальній, комунікативній, емоційній і поведінковій сферах на різних етапах становлення особистості. Особливості статевої соціалізації хлопчиків і дівчаток.

Основні поняття теми: біологічна стать, психічна стать, статеве дозрівання, статеві ролі, статева ідентичність.

Семінар 9. Статева соціалізація дитини.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III

Співпраця батьків та педагогів у процесі виховання дітей

Лекція 9. Методи дослідження сім'ї і сімейного виховання.

Особливостей використання і спрямованість таких методик: методика АСВ ("Аналіз сімейних взаєностосунків" Е. Г. Ейдемільера); ОСБ (тест-опитувальник ставлення батьків А. Я. Варги і В. В. Століна); методика РАКУ (Виявлення батьківських установок і реакцій Е. Шефера); опитувальник ВБД ("Взаємодія батько — дитина" І. М. Марковської).

Основні поняття теми: методи дослідження сім'ї, опитувальник, методика.

Лекція 10. Соціально-педагогічне значення співпраці батьків і педагогів у процесі виховання дітей

Основні правила роботи з сім'єю. Форми співробітництва батьків і педагогів. Методика співпраці соціального педагога з батьками. Особливості роботи соціального педагога з різними типами сімей. Оцінка потреб дитини та її сім'ї. Діагностування виховних можливостей сім'ї.

Основні поняття теми: співробітництво батьків і педагогів, методика співпраці, оцінка потреб.

Лекція 11. Педагогічна майстерність батьків. Система педагогічної підготовки батьків для виховного процесу (2 год.)

Новітні підходи щодо педагогізації батьків. Зміст виховної роботи серед батьків. Формування усвідомленого батьківства. Школа молодих батьків. Тато-школи.

Основні поняття теми: педагогізації батьків, педагогічна освіта батьків, усвідомлене батьківство, модель демократичних взаємин, тренінг, групова форма навчання.

Семінар 10. Сім'я у системі виховних інститутів: робота педагога з батьками.

IV. Навчально-методична карта дисципліни «Основи сімейного виховання»

V. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I

Стан сім'ї в сучасному суспільстві.

Семінар 1. Характеристика сім'ї як соціального інституту формування особистості, тенденції її розвитку

План заняття:

I. Теоретична частина.

1. Сім'я та її соціальні функції (робота в микро-групах, презентація образних моделей).
2. Характеристика типів сучасної сім'ї: повна, неповна, прийомна.
3. Зв'язок поколінь в сім'ї.
4. Законодавство України про шлюб і сім'ю, права та обов'язки батьків щодо виховання дітей.

II. Перевірка виконання самостійної роботи.

Література: основна – 1; 4. Допоміжна – 12;13;15.

Семінар 2. Вітчизняний та світовий досвід педагогіки сімейного виховання

План заняття:

I. Теоретична частина.

1. Характеристика основних тенденцій виховання дітей в родині.
2. Українські класики про виховання дітей.
3. Аналіз світового досвіду щодо практики родинного виховання.

II. Перевірка виконання самостійної роботи.

III. Навчальна дискусія.

Література: основна – 16. Допоміжна – 9;10;17;15.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II.

Психолого-педагогічні особливості сімейного виховання

Семінар 3. Роль батьків у вихованні дітей та вплив близьких родичів на розвиток особистості дитини

План заняття:

- I. Теоретична частина
  1. Характеристика механізмів виховання.
  2. Батько і мати як вихователі. Авторитет батьків. Створення моделі типів батьківського авторитету.
  3. Роль інших членів родини у вихованні дітей (бабуся та дідусь).

Роздається відповідний дидактичний матеріал.

II. Перевірка виконання самостійної роботи.

III. Захист навчального проекту.

Література: основна – 2; 3; 4. Допоміжна – 1;5;6.

Семінар 4. Перинатальна педагогіка як першооснова виховання здорової дитини.

План заняття:

- I. Теоретична частина.
  1. Значення перинатального періоду життя і моменту народження на подальше психічне та фізичне здоров'я дитини.
  2. Стилi переживання вагітності (за Г. Г. Філіпповою). Вплив негативних факторів на становлення і розвиток здібностей дитини.
  3. Формування материнської прихильності до дитини під час вагітності. Спілкування майбутніх батьків з дитиною.

II. Перевірка виконання самостійної роботи.

III. Захист навчального проекту.

Література: основна – 2; 3; 5. Допоміжна – 3; 8; 13.

Семінар 5. Причини конфліктів батьків і дітей. Профілактика виникнення конфліктів.

План заняття:

1. Типологія сімейних конфліктів. Конфлікти між батьками – підґрунтя конфліктів з дітьми.
2. Природні потреби дитини та внутрішні конфлікти особистості. Вікові особливості розвитку дитини як фактор безпеки виникнення конфліктів (робота в міні-групах).
3. Роль неправильного сімейного виховання у виникненні конфліктів батьків і дітей. Роль батьків у вирішенні конфліктів між дітьми.
4. Аналіз педагогічних ситуацій. Розробка шляхів попередження конфліктів та конструктивного виходу з конфлікту.

Література: основна – 1; 2;4. Допоміжна – 1;5.

Семінар 6. Дисципліна як метод виховання дитини.

План заняття:

1. Психологічні механізми формування дисципліни. Порівняльний аналіз вітчизняного і закордонного досвіду.
2. Попередження насильства в сім'ї.
3. Методи підтримки дисципліни у сім'ї за Р. Кемпбеллом.
4. Розробка педагогічних правил заохочення та покарання в сім'ї (робота в групах).

Література: основна – 2; 3; 4. Допоміжна – 1;2.

Семінар 7. Організація безпечного середовища в умовах сім'ї.

План заняття:

1. Характеристика поняття «безпечне середовище».
2. Особливості створення безпечного середовища для дітей раннього та дошкільного віку. Дитячі страхи.

3. Особливості створення безпечного середовища для дітей шкільного віку.
4. Розробка моделі безпечного середовища (робота в групах).

Література: основна – 6. Допоміжна – 3;5; 8.

Семінар 8. Організація змістовного дозвілля в сім'ї.

План заняття:

1. Обговорення поняття «змістовне дозвілля». Аналіз досвіду організації дозвілля у власній сім'ї.
2. Систематизація видів дозвілля.
3. Презентація прикладів дозвілевої діяльності в сім'ї з подальшим обговоренням.

Література: основна – 5. Допоміжна – 7;8;10.

Семінар 9. Статева соціалізація дитини.

План заняття:

1. Визначення та обговорення найбільш важливих напрямків статевої програми соціалізації дитини на основі знань про різницю у статевій ідентифікації хлопчиків і дівчат (робота в групах).
2. Складання рекомендацій батькам для домашнього виховання сина або доньки.

Література: основна – 3;6. Допоміжна – 2;11;10;13;18.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III

Співпраця батьків та педагогів у процесі виховання дітей

Семінар 10. Сім'я у системі виховних інститутів: робота педагога з батьками.

План заняття:

- I. Теоретична частина.
  1. Обговорення мети та змісту співпраці соціального педагога з сім'єю.
  2. Ознайомлення студентів з методиками дослідження сімейного виховання,

які найбільш широко використовуються у практиці.

3. Визначення напрямків групової роботи з сім'єю на практиці.

II. Перевірка виконання самостійної роботи.

III. захист навчального проекту.

Література: основна – 5. Допоміжна – 8; 11.

I. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I

Становлення та розвиток інституту сім'ї в Україні (18 год.)

Тема 1. Стан сім'ї в сучасному суспільстві (4 год.)

1. Створіть образну модель різних типів сучасної сім'ї та представте схему основних функцій батьків і дітей в різні періоди формування сімейних стосунків (2 год.).

2. Ознайомтеся із законодавчими матеріалами про шлюб, сім'ю, права та обов'язки батьків щодо виховання дітей в Україні (2 год.).

Тема 2. Особливості становлення та розвитку інституту сім'ї в Україні (4 год.)

1. Створіть картотеку публікацій з періодичної преси, в яких би розкривалися проблеми сім'ї (соціальні, медичні, правові, психолого-педагогічні) (4 год.).

Тема 3. Вітчизняний та світовий досвід педагогіки сімейного виховання (6 год.).

1. Вивчіть публікації одного (за власним вибором) фахового часопису з проблем сімейного виховання за останні п'ять років (2 год.).

2. Складіть порівняльну таблицю підходів до виховання дітей в Україні (враховуючи етнонаціональні традиції) та одній із зарубіжних країн, проаналізуйте її (2 год.).

3. Законспекуйте у вигляді тез одну з робіт (за власним вибором) вітчизняних та зарубіжних авторів з проблем сімейного виховання (2 год.).

Тема 4. Специфіка сімейного виховання (4 год.).

1. Законспекуйте висловлювання класиків про необхідність виховання дітей всіма членами родини (2 год.).
2. Візьміть інтерв'ю у батьків (із зазначенням типу сім'ї) про їхні стратегії виховання дітей у сім'ї (2 год.).

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ І І

Психолого-педагогічні основи сімейного виховання (24 год.)

Тема 5. Сім'я і її вплив на формування особистості дитини. Роль батьків у вихованні дітей та вплив близьких родичів на розвиток особистості дитини (6 год.)

1. Виберіть приклади педагогічних ситуацій, які могли б спричинити конфлікт між дітьми та батьками (2 год.) та розробіть рекомендації щодо його усунення.
2. Підберіть кілька дражнілок і мирилок для дітей дошкільного віку, опишіть можливості їх використання на практиці (2 год.).
3. Проаналізуйте результати опитування батьків за посібником «Раннє дитинство: стан, проблеми, перспективи розвитку / О. М. Денисюк (кер. авт. кол.), Г. В. Беленька, О. В. Богініч та ін. (2 год.).

Тема 6. Специфіка сімейного виховання (6 год.).

1. Зробіть добірку різних видів ігор (2-3) для дітей різного віку (1 год.).
2. Розробіть сценарій проведення дозвілля в сім'ї (2 год.).
3. Розробіть рекомендації для батьків щодо проведення дозвілля в сім'ї (1 год.)

Тема 7. Методи виховання у сім'ї. Система батьківського контролю (6 год.)

1. Підберіть (за анотаціями) перелік книг (7-10 найменувань), які, на вашу думку, мають бути настільними в сім'ї (для конкретного віку дитини) (2 год.).
2. Складіть порівняльну таблицю підходів вітчизняних та зарубіжних педагогів з питань заохочення та покарання дітей, проаналізуйте її (2 год.).
3. Складіть перелік літератури для батьків з питань виховання обдарованої дитини. Підготуйте анотації (2 год.).

Тема 8. Статеві особливості розвитку дітей та їх урахування у сімейному вихованні(6 год.).

1. Опрацюйте стратегії мислительних процесів дівчаток і хлопчиків за посібником Кочерги О. В. Початок життя – становлення творчості. – К.: Кобза, 2003. – С.203 – 213 та розробіть рекомендації для батьків по вихованню хлопчиків або дівчаток (2 год.).
2. Підготуйте консультацію для батьків на тему «Такі різні хлопчики і дівчатка»(4 год.).

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III

Співпраця батьків та педагогів у процесі виховання дітей (12 год.)

Тема 9. Методи дослідження сім'ї і сімейного виховання (4 год.).

1. Виберіть методiku та проаналізувати особливості взаємин в родині, в якій виховуються діти (2).
2. Проаналізуйте досвід виховання єдиної дитини у знайомій вам сім'ї (2 год.)

Тема 10. Соціально-педагогічне значення співпраці батьків і педагогів у процесі виховання дітей (4 год.)

1. Складіть перелік літератури для батьків з питань виховання обдарованої дитини. Підготуйте анотації (4 год.).

Тема 11. Педагогічна майстерність батьків.

1. Розробіть макет журналу для батьків, присвячений проблемам виховання (4 год).

Карту самостійної роботи, де визначено форми академічного контролю, успішність (бали) і термін виконання самостійної роботи бакалаврами, подано у вигляді табл. 6.1.

Таблиця 6.1

КАРТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ БАКАЛАВРА

Змістовий модуль та теми курсу	Академічний контроль	Бали	Термін виконання
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I Становлення та розвиток інституту сім'ї в Україні			
Тема 1. Стан сім'ї в сучасному суспільстві (4 год.).	Індивідуальне заняття, семінарське заняття, залік	1	I-II
Тема 2. Особливості становлення та розвитку інституту сім'ї в Україні (4 год.).	Семінарське заняття, індивідуальна робота, модульний контроль, залік	1	II-III
Тема 3. Вітчизняний та світовий досвід педагогіки сімейного виховання (6 год.).	Індивідуальна робота, модульний контроль, залік	2	III-IV
Тема 4. Специфіка сімейного виховання (4 год.)	Індивідуальна робота, модульний контроль, залік	1	IV-V
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II Психолого-педагогічні особливості сімейного виховання			
Тема 5. Сім'я і її вплив на формування особистості дитини. Роль батьків у вихованні дітей та вплив близьких родичів на розвиток особистості дитини (6 год.).	Семінарське заняття, практичне заняття, індивідуальне заняття, залік	5	V-VI
Тема 6. Специфіка сімейного спілкування. Особливості спілкування дорослих з дітьми в сім'ї (6 год.).	семінарське заняття, індивідуальне заняття, модульний контроль, залік	5	VII- VIII
Тема 7. Методи виховання у сім'ї. Система батьківського контролю. (6 год.).	Семінарське заняття, практичне заняття, лабораторне заняття, індивідуальне заняття, модульний контроль, залік	5+5	VIII- IX
Тема 8. Статеві особливості розвитку дітей та їх урахування у сімейному вихованні (6 год.).	Практичне заняття, індивідуальне заняття, модульний контроль, залік	5+5	X-XI
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III			

Співпраця батьків та педагогів у процесі виховання дітей			
Тема 9. Методи дослідження сім'ї і сімейного виховання.(4 год.)	Семінарське заняття, практичне заняття, лабораторне заняття, індивідуальне заняття, залік	5	XII-XIII
Тема 10.Соціально-педагогічне значення співпраці батьків і педагогів у процесі виховання дітей (4 год.).			
Тема 11. Педагогічна майстерність батьків (4 год.)			
<i>Разом: 54 год.</i>		<i>Разом: 40 балів</i>	

VII. ІНДИВІДУАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНА РОБОТА (навчальний проект)

Індивідуальна навчально-дослідна робота є видом позааудиторної індивідуальної діяльності студента, результати якої використовуються у процесі вивчення програмового матеріалу навчальної дисципліни. Завершується виконання ІНЗД прилюдним захистом навчального проекту.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) з курсу «Основи виховання» – це вид науково-дослідної роботи бакалавра, яка містить результати дослідницького пошуку, відображає певний рівень його навчальної компетентності.

Мета ІНДЗ: самостійне вивчення частини програмового матеріалу, систематизація, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань із навчального курсу, удосконалення навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Зміст ІНДЗ: завершена теоретична або практична робота у межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь та навичок, отриманих під час лекційних, семінарських, практичних занять і охоплює декілька тем або весь зміст навчального курсу.

Орієнтовна структура ІНДЗ – вступ, основна частина, практична частина (наочність), висновки, додатки (якщо вони є), список використаних джерел. Критерії оцінювання та шкалу оцінювання подано відповідно у табл. 7.1

Таблиця 7.1

Критерії оцінювання ІНДЗ

№ п/п	Критерії оцінювання роботи	Максимальна кількість балів за кожним критерієм
1.	Обґрунтування актуальності, формулювання мети, завдань та визначення методів дослідження	3 балів
2.	Складання плану	5 балів
3.	Аналіз суті та змісту першоджерел. Виклад фактів, ідей, результатів досліджень в логічній послідовності. Аналіз сучасного стану дослідження проблеми, розгляд тенденцій подальшого розвитку даного питання.	10 Балів
4.	Дотримання правил реферуванням наукових публікацій	3 балів
6.	Дотримання вимог щодо технічного оформлення структурних елементів роботи (титольний аркуш, план, вступ, основна частина, висновки, додатки (якщо вони є), список використаних джерел)	3 балів
7.	Презентація практичної частини, використання наочності.	6 балів
Разом		30 балів

Оцінка з ІНДЗ є обов'язковим балом, який враховується при підсумковому оцінюванні навчальних досягнень студентів з навчальної дисципліни «Основи сімейного виховання». Студент може набрати максимальну кількість балів за ІНДЗ – 30 балів.

Орієнтовна тематика досліджень з навчальної дисципліни

«Основи сімейного виховання»

1. Сімейне виховання як пріоритетне в становленні особистості дитини.
2. Особливості становлення педагогіки сімейного виховання в Україні.
3. Традиції виховання хлопчика та дівчинки в українській родині
4. Особливості виховання в українській родині в різні історичні періоди.
5. Погляди на сімейне виховання Ж.-Ж. Руссо.
6. Материнська школа Я. А. Коменського.
7. Погляди на сімейне виховання К. Д. Ушинського.
8. Батьківська педагогіка В. О.Сухомлинського.
9. Система сімейного виховання у сім'ї Нікітіних.
10. А.С.Макаренко про сімейне виховання.
11. Педагогіка любові й свободи Ю.П.Азарова.
12. Особливості немовляти та основні правила догляду за ним.
13. Основа авторитету батька й матері.
14. Формування стосунків між батьками та дітьми.
15. Як ми спілкуємося в сім'ї.
16. Батькам – про дитячі страхи.
17. Негативний вплив на дітей вживання алкоголю батьками.
18. Про стосунки з старшими дітьми (дитина серед дітей).
19. Розвиток емоцій і почуттів у дітей.
20. Виховання дитини в родині, яка складається з кількох поколінь.
21. Роль сім'ї у вихованні дитини з особливими потребами.
22. Чому батьки не розуміють дітей?
23. Ні – насильству над дітьми.

24. Грайтеся разом з дітьми.
25. Як виховувати у дитини художній смак.
26. Співи в житті маленької дитини і підбір пісень для дітей.
27. Які іграшки та книги купувати дитині.
28. Як організувати домашні вечори для дітей.
29. Статеворольове виховання у сім'ї.
30. Бюджет сім'ї і залучення дітей до ведення домашнього господарства.
31. Виявлення і розвиток у дітей творчих задатків.
32. Про використання в сім'ї телевізора та комп'ютера для дітей.
33. Розумове виховання дітей вдома.
34. Навчіть дитину міркувати й спілкуватися.
35. Система загартовувальних заходів – основа фізичного виховання дітей.
36. Виховання моральних якостей у дитини.
37. Мій малюк – талановитий (про ранній розвиток дитини).
38. До школи – разом. Підготовка дітей до школи.
39. Організація вільного часу в родині.
40. Значення єдності вимог до дитини з боку суспільного навчального закладу і родини.
41. Посієш звичку – пожнеш характер (про роботу щодо ліквідації негативних звичок у дітей).
42. Образ сім'ї в образотворчому мистецтві.
43. Дитячі образи в мистецтві.
44. Економічне виховання дитини в сім'ї.
45. Роль батьків в організації безпечного середовища дитини дошкільного віку.
46. Роль батьків в організації безпечного середовища дитини шкільного віку.
47. Роль сім'ї у формуванні безпечної поведінки дітей в Інтернет- мережі.
48. Навчання дітей тайм-менеджменту в сім'ї.

VIII. СИСТЕМА ПОТОЧНОГО І ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАТЬ

Навчальні досягнення студента-бакалавра із дисципліни «Основи сімейного виховання» оцінюються за модульно-рейтинговою системою, в основу якої покладено принцип поопераційної звітності, обов'язковості модульного контролю, накопичувальної системи оцінювання рівня знань, умінь та навичок; розширення кількості підсумкових балів до 286.

Контроль успішності студентів з урахуванням поточного і підсумкового оцінювання здійснюється відповідно до навчально-методичної карти (п. IV), де зазначено види й терміни контролю. Систему рейтингових балів для різних видів контролю та порядок їх переведення у національну (4-бальну) та європейську (ECTS) шкалу подано у табл. 8.1, табл. 8.2.

Таблиця 8.1.

Розрахунок рейтингових балів за видами поточного (модульного) контролю

№ п/п	Вид діяльності	К-ть завдань	Розрахунок	Загальна сума за видами діяльності
1.	Лекції	11	11x1	11
2.	Семінарські заняття (відвідування)	10	10x1	10
3.	Робота на семінарському занятті	10	10x10	100
4.	Виконання самостійної роботи	8	5x8	40
8.	Виконання творчої роботи (есе)	1	1x20	20
9.	Модульний контроль	3	3x25	75
11.	Індивідуальна навчально-дослідницька робота	1	1x30	30
Підсумковий рейтинговий бал				286

Форма контролю – залік. 100 балів – за семестр.

Дисципліна з ПМК $286 : 100 = 2,86$

Студент набрав X балів

Розрахунок – Оцінка $X : 2,86$ - за шкалою (табл. 8.2).

У процесі оцінювання навчальних досягнень студента-бакалавра застосовуються такі методи:

➤ *Методи усного контролю:* індивідуальне опитування, фронтальне опитування, співбесіда, залік.

➤ *Методи письмового контролю:* модульний письмовий контроль; звіт, реферат, есе.

➤ *Методи самоконтролю:* уміння самостійно оцінювати свої знання, самоаналіз.

Таблиця 8.2

Порядок переведення рейтингових показників успішності у європейські оцінки ECTS

Підсумкова кількість балів (max – 100)	Оцінка за 4-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS
1 – 34	«незадовільно» (з обов'язковим повторним курсом)	F
35 – 59	«незадовільно» (з можливістю повторного складання)	FX
60 – 74	«задовільно»	ED
75 – 89	«добре»	CB
90 – 100	«відмінно»	A

Загальні критерії оцінювання успішності студентів, які отримали за 4-бальною шкалою оцінки «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно», подано у табл. 8.3.

Таблиця 8.3

Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень студента

Оцінка	Критерії оцінювання
«відмінно»	ставиться за повні та міцні знання матеріалу в заданому обсязі, вміння вільно виконувати практичні завдання, передбачені навчальною програмою; за знання основної та додаткової літератури; за вияв креативності у розумінні і творчому використанні набутих знань та умінь.
«добре»	ставиться за вияв студентом повних, систематичних знань із дисципліни, успішне виконання практичних завдань, засвоєння основної та додаткової літератури, здатність до самостійного поповнення та оновлення знань. Але у відповіді студента наявні незначні помилки.
«задовільно»	ставиться за вияв знання основного навчального матеріалу в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої фахової діяльності, поверхову обізнаність з основною і додатковою літературою, передбаченою навчальною програмою; можливі суттєві помилки у виконанні практичних завдань, але студент спроможний усунути їх із допомогою викладача.
«незадовільно»	виставляється студентові, відповідь якого під час відтворення основного програмового матеріалу поверхова, фрагментарна, що зумовлюється початковими уявленнями про предмет вивчення. Таким чином, оцінка «незадовільно» ставиться студентові, який неспроможний до навчання чи виконання фахової діяльності після закінчення ВНЗ без повторного навчання за програмою відповідної дисципліни.

Кожний модуль включає бали за поточну роботу студента-бакалавра на семінарських, практичних заняттях, лабораторних заняттях, виконання самостійної роботи, індивідуальну роботу, модульну контрольну роботу.

Виконання модульних контрольних робіт здійснюється з використанням роздрукованих завдань.

ІНДЗ та есе, які виконує студент за визначеною тематикою, обговорюються та захищаються на семінарських заняттях (див. п. «Захист творчих проєктів»).

Модульний контроль знань бакалаврів здійснюється після завершення вивчення навчального матеріалу модуля.

Кількість балів за роботу з теоретичним матеріалом, на практичних заняттях, під час виконання самостійної та індивідуальної навчально-дослідної роботи залежить від дотримання таких вимог:

- ✓ своєчасність виконання навчальних завдань;
- ✓ повний обсяг їх виконання;
- ✓ якість виконання навчальних завдань;
- ✓ самостійність виконання;
- ✓ творчий підхід у виконанні завдань;
- ✓ ініціативність у навчальній діяльності.

ІХ. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

I. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності

1) За джерелом інформації:

- *Словесні:* лекція із застосуванням комп'ютерних інформаційних технологій (PowerPoint – Презентація), семінари, пояснення, розповідь, бесіда.
- *Наочні:* спостереження, ілюстрація, демонстрація, перегляд навчальних відеофільмів, прослуховування записів на DVD.
  - *Практичні:* вправи, аналіз педагогічних ситуацій.

2) За ступенем самостійності мислення: репродуктивні, пошукові, дослідницькі.

3) За ступенем керування навчальною діяльністю: під керівництвом викладача; самостійна робота студентів: з книгою; виконання індивідуальних навчальних проектів.

II. Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності:

1) Методи стимулювання інтересу до навчання: навчальні дискусії; круглі столи, створення ситуації пізнавальної новизни; створення ситуацій зацікавленості (метод цікавих аналогій тощо), практичні методи.

Х. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУРСУ

- ✓ опорні конспекти лекцій;
- ✓ навчально-методичні посібники;
- ✓ робоча навчальна програма;
- ✓ роздаткові матеріали для самостійної роботи студента під час практичних занять;
- ✓ контрольні завдання для тематичного (модульного) оцінювання навчальних досягнень студентів.
- ✓ Тести.

ХІ. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Бондарчук О. І. Психологія сім'ї: Курс лекцій / Бондарчук О.І. – К. : МАУП, 2001. – 96 с.
2. Денисюк О. М. Виховання дітей раннього віку в сім'ї (за результатами соціологічних досліджень) / О. М. Денисюк // Український соціум. – 2004. – № 1(3). – С. 100 – 106.
3. Здоров'я дитини - від родини : колективна монографія / Беленька Г. В., Богініч О. Л., Машовець М. А.— Київ : СПД Богданова А. М., 2006. — 220 с .
4. Соціально-педагогічні засади профілактики насильства в сім'ї : науково-методичний посібник / Нац. акад. педагог. наук України, Ін-т проблем виховання НАПН України; [авт. кол.: Повалій Л. В., Постовий В.Г., Барило А.В. та ін.].— К. : Педагогічна думка, 2011. — 230, [2] с.
5. Школа для батьків / В. Бондаровська, О. Бабенко, О. Возіянова та ін. — К. : Батискаф : Аванпост - Прим, 2003. — 320 с .
6. Щербакова К. Й., Григоренко Г. І. У сім'ї росте дитина / К. Й. Щербакова, Г. І. Григоренко. — К. : Неопалима купина, 2006. — 240 с .

7. Щербань П. Національне виховання в сім'ї : для батьків, учителів, вихователів / Петро Щербань — К. : Борівітер , 2000 . — 258 с .

Допоміжна:

1. Алексеева, Е. Е. Что делать , если ребенок... Психологическая помощь семье с детьми от 1 до 7 лет / Е. Е. Алексеева.— СПб : Речь, 2008. — 224 с .
2. Берк Р. Воспитание на основе здравого смысла. Проверенное и поэтапное руководство по воспитанию ответственных детей и созданию счастливой семьи / Рэй Берк, Рон Херрон.— Санкт-Петербург : ИД "ВЕСЬ", 2001. — 175 с .
3. Денисюк О. М. Раннє дитинство: стан, проблеми, перспективи розвитку / [О. М. Денисюк (кер. авт. кол.), Г. В. Беленька, О. Л. Богініч та ін.]. – К. : Держ. ін-т пробл. сім'ї та молоді, 2003. – 116 с .
4. Духовні потреби дітей України: Монографія / Під заг. ред. Ж.В. Петрочко. – К. : Видавничий дім „Калита”, 2005. – 108 с.
5. Книга для батьків : посібник до тренінгового курсу "Підготовка кандидатів у прийомні батьки та батьки-вихователі" / за заг. ред. Т. Ф. Алексеєнко.— К. : Науковий світ, 2006. — 496 с .
6. Лохвицька Л. В. Розвивальне середовище для дітей раннього віку / Л. В. Лохвицька // Дошкільне виховання. – 2003. – № 11. – С. 12–14.
7. Матерова Н.А. Как мы воспитываем своих детей : (Из опыта семейного воспитания). - 2 - е изд., исправ. / Матерова Н.А.— М. : Из-во АПН, 1958. — 32 с.
8. Методичні рекомендації до програми розвитку та виховання дитини раннього віку "Зернятко" / [О. Л. Богініч, А. М. Гончаренко, В. А. Карпішина, О. Л. Кононко (наук. керівник)]. – К. : Кобза, 2004. - 188 с.

9. Мрії, вистраждані життям : До 145-ї річниці з дня народження Б. Д. Грінченка : колективна монографія : у 2-х ч. Ч. 1. / — К : КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2009. — 260 с .
10. Нікітін Б. Ми та наші діти / Нікітін Б, Нікітіна Л. — К., 1989. — 270 с.
11. Програма розвитку та виховання дитини раннього віку "Зернятко" / [О. Л. Богініч, А. М. Гончаренко, В. А. Карпішина, О. Л. Кононко (наук. керівник)] — К. : Кобза, 2004. — 192 с.
12. Реалізація права дитини на сімейне виховання: досвід, проблеми, перспективи : Зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. / Упоряд. О.С. Шипіленко, А.В. Гулевська-Черниш. — К. : Наук. світ , 2006. — 159 с .
13. Родинно-сімейна енциклопедія : навч.-метод. посібник / за заг. ред. Ф. С. Арвата, П. М. Щербаня, Є. І. Коваленка. — К.: Богдана, 1996. — 439 с .
14. Специальная семейная педагогика. Семейное воспитание детей с отклонениями в развитии : учебное пособие / под. ред. В.И. Селивестова, О.А. Денисовой, Л. М. Кобриной. — М. : Владос, 2009 . — 358 с — (Серія «Коррекционная педагогика») .
15. Українська родина : наук.-метод. посіб. / [уклад. і наук. ред. Люріна Т. І., Слюсаренко В. Г., Тараненко М. Г.]; М-во освіти України, Київ. міжрег. ін-т удосконалення вчителів ім. Б. Грінченка. — К. : Київ. міжрегіон. ін-т удоскон. вчит. ім. Б. Грінченка, 1998. — 129 с .
16. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки : навч. посіб. для студ. пед. навч. закл. / упоряд.: З. Н. Борисова, В. У. Кузьменко; за заг. ред. З. Н. Борисової. - — К. : Вища школа, 2004. — 510 с .
17. Щербань, П. М. Пам'ятай ім'я своє: Заповіді сімейної педагогіки : навч. посіб. / П. М. Щербань — К. : Вища школа , 2006 . — 191 с .
18. Юркевич В.С. Одаренный ребенок: иллюзии и реальность: кн. для учителей и родителей. / Юркевич В.С. - М. : Просвещение, 1996. — 136 с.

Робоча програма навчального курсу

"Основи сімейного виховання"

Укладач: *Денисюк Олена Миколаївна*, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти Інституту психології та соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка.